

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата наук з державного управління, завідувача кафедри кримінального права НАВС, доцента Матюшенко Олени Іванівни на дисертаційне дослідження Поштаренко Інни Валеріївни на тему «Кримінальна відповідальність за використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом», подане до захисту у разову спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. Актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю забезпечення належної кримінально-правової охорони прав та законних інтересів малолітніх дітей. Очевидно, що однією з ключових ознак суверенної, правової, демократичної держави, у якій розвинене громадянське суспільство, є забезпечення та дотримання прав дітей. Міжнародні стандарти чітко визначають зобов'язання держав щодо запобігання правопорушенням проти дітей, ефективного їх розслідування та забезпечення відповідальності винних.

Розвиток науки і техніки в Україні, видозмінюваність наявних чи поява нових суспільних відносин потребують правової регламентації та охорони з боку держави. Додатковою формою їх захисту є встановлення кримінально-правової охорони. З цією метою в кримінальне законодавство України постійно вносяться зміни і доповнення. На сьогодні вже зафіксовано більше тисячі змін до положень чинного Кримінального кодексу України, переважна більшість з яких стосується норм його Особливої частини. На думку науковців, зміни стали своєрідним «універсальним» інструментом розв'язання найбільш значущих суспільно-економічних проблем.

Належний стан забезпечення ефективної охорони малолітніх осіб від протиправних посягань є актуальним для України, структура злочинності якої характеризується високим рівнем насильницьких кримінальних правопорушень. Саме тому особлива увага у створенні ефективної правової охорони малолітніх відводиться саме закону про кримінальну відповідальність, адже в окремих розділах Особливої частини КК є ряд норм, які забезпечують кримінально-правову охорону малолітніх осіб.

15.01.2009 р. на підставі Закону України № 894-VI положення Кримінального кодексу України були вперше доповнені статтею 150-1, яка передбачала відповідальність за використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, але 05.07.2011 р. був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо злочинів проти життя, здоров'я, волі, честі та гідності особи)», яким скасовувалася спеціальна мета злочину у попередній редакції статті. Такий поспішний процес внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України, а також їх швидке доопрацювання, внесення повторних змін і доповнень, яке спостерігалось протягом нетривалого часу, свідчить про наявність у кримінальному законодавстві України низки неузгоджених положень.

Тому актуальність обраної теми є більш ніж очевидною, адже наявність зазначеної норми у Кримінальному кодексі України ще не означає, що такий інструментарій спроможний ефективно захистити конституційні права та свободи дітей від кримінально протиправних посягань.

Оцінка наукової обґрунтованості положень, висновків та рекомендацій, що містяться у дисертації, та оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності.

Наукова обґрунтованість, рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності забезпечується різноманітністю опрацьованих джерел, використанням низки різноманітних методів пізнання з урахуванням предмета дисертаційного дослідження та опрацювання нормативно-правових актів.

Вивчення дисертації та наукових публікацій автора засвідчують логічність структури дослідження, що надало можливість дисертантці визначити мету, об'єкт, предмет і завдання роботи та всебічно й повно проаналізувати задекларовану тему. У роботі використано сукупність загальнонаукових і спеціально-наукових методів пізнання, які дали змогу висвітлити й вирішити низку теоретичних та практичних питань теми дослідження. Об'єкт та предмет дослідження в цілому визначені коректно, співвідносячись з метою і завданнями дослідження.

Дисертантка проаналізувала значну кількість джерел, ґрунтовно вивчила роботи інших науковців, що сприяло вирішенню поставлених наукових завдань, формулюванню пропозицій та рекомендацій з питань удосконалення кримінальної відповідальності за використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, та дозволить в подальшому створити основи для гнучкого реагування на нові виклики та потреби правоохоронної системи, що виникають у сучасних умовах життєдіяльності України. Обґрунтованість сформульованих у дисертації висновків забезпечується серйозною емпіричною базою, яку становлять узагальнення практики службової діяльності та офіційних звітів правоохоронних органів та відповідні статистичні відомості, аналітичні матеріали, а також результати особистих спостережень з використанням власного практичного досвіду автора.

Результати наукового дослідження викладено у 15 наукових публікаціях, серед яких чотири статті – у наукових фахових виданнях України, визначених МОН України як фахові з юридичних наук, одинадцять тез доповідей, які оприлюднено на міжнародних, всеукраїнських і міжвідомчих науково-практичних конференціях.

Викладене дає підстави стверджувати, що дисертація Поштаренко І.В. на тему «Кримінальна відповідальність за використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом» виконана на високому науковому рівні.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу опублікованих працях.

Дисертація Поштаренко І.В. на тему «Кримінальна відповідальність за використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом» є комплексним монографічним науковим дослідженням, у якому здійснено розгорнутий аналіз кримінальної відповідальності за використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, завдяки чому вироблено нові знання та розроблено пропозиції щодо покращення застосування вказаної норми Кримінальному кодексі України в правозастосовній практиці.

У результаті проведеного дослідження обґрунтовано ряд концептуальних теоретичних та практичних положень, наукових висновків, узагальнень та

або непрямим умислом, а також необережністю у вигляді кримінальної протиправної недбалості. При цьому, для ч. 1 та ч. 2 ст. 150-1 КК слід визнавати наявність прямого умислу як обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони діяння, а для ч. 3 ст. 150-1 КК – змішаної (подвійної або складної) форми вини.

Отже, у роботі містяться положення, висновки та рекомендації, які в сукупності забезпечують цілісність наукової новизни проведеного дослідження.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Обґрунтованість отриманих результатів дослідження, сформульованих положень і висновків дисертаційної роботи Поштаренко І.В. не викликають суттєвих зауважень. Висновки в дисертації сформульовано відповідно до отриманих результатів, вони мають вагому аргументацію, свідченням чого є використана методологія дослідження, що ґрунтується на сукупності загальнонаукових і спеціально-наукових методів пізнання.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методології наукової діяльності. Наукові результати положення, що винесені на захист, отримано завдяки використанню різноманітних методів, таких як діалектичний, історико-правовий, логіко-граматичний, системно-структурний, порівняльно-правовий, соціологічний, статистичний та моделювання. Постановка завдань, визначення мети, об'єкта та предмета дослідження є чіткими, зрозумілими, що цілком відповідають загальним вимогам. Зазначене свідчить, що дисертантка опанувала необхідні компетенції для отримання рівня доктора філософії.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Сформульовані та аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі може бути використано у законотворчій сфері – під час розроблення (опрацювання) законопроектів про внесення змін до КК в частині кримінальної відповідальності за використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (див. додаток В); у практичній діяльності – для правильної реалізації кримінального законодавства України в частині відповідальності за використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (акт Головного

управління Національної поліції в Житомирській області від 20 травня 2025 року № 244/57); в освітньому процесі та науково-дослідній роботі – під час викладання та вивчення навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Кримінально-правова кваліфікація», «Кваліфікація окремих видів кримінальних правопорушень», «Особливості кваліфікації окремих видів кримінальних правопорушень», «Актуальні проблеми застосування кримінального законодавства», «Кримінальне право: доктринальні та практичні проблеми» (акт Національної академії внутрішніх справ від 3 жовтня 2024 року № 158-ОП, акт Національної академії внутрішніх справ від 3 жовтня 2024 року № 159-НД).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація Поштаренко І.В. викладена українською мовою та має чітку структуру, що відповідає вимогам МОН України та Порядку присудження ступеня доктора філософії. Дисертація містить анотацію, список публікацій, зміст, перелік умовних позначень, вступ, три розділи, які охоплюють десять підрозділів, висновки, список використаних джерел (282 найменування) і додатки.

Анотація в стислій формі відображає основні тези дослідження, викладена українською та англійською мовами, доповнена переліком публікацій здобувачки, у яких висвітлено основні результати її дослідження.

У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження, охарактеризовано ступінь наукової розробленості, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету дослідження, окреслено поставлені завдання наукового пошуку, сформульовано об'єкт і предмет дослідження, описано використані методи пізнання, емпіричну базу, аргументовано наукову новизну результатів, зазначено про особистий внесок здобувачки й інформацію щодо апробації матеріалів дисертації.

У розділі 1 роботи «Теоретико-правові та методологічні засади дослідження кримінальної відповідальності за використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом» охарактеризовано стан наукового вивчення питань кримінальної відповідальності за використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, відстежено генезу регламентації кримінальної відповідальності за використання

малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, а також здійснено компаративістське дослідження зазначеної проблематики.

Розділ 2 «Об'єктивні та суб'єктивні ознаки використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом» присвячений розкриттю особливостей об'єктивних та суб'єктивних ознак використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом.

У розділі 3 «Кваліфікуючі ознаки, кримінальна відповідальність та розмежування використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом від суміжних кримінальних правопорушень» виокремлено розмежувальні елементи використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом від суміжних діянь та розкрито особливості кваліфікації вказаного кримінального правопорушення.

Після кожного розділу й дисертації загалом сформульовано висновки, у яких вичерпно висвітлено зміст розглянутих питань. Висновки відповідають отриманим результатам, мають належну аргументацію та високий рівень достовірності.

За результатами здійсненого дослідження дисертантка сформулювала пропозиції та рекомендації з питань кримінальної відповідальності за використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом.

Зазначене дає підстави стверджувати, що дисертація Поштаренко І.В. відповідає встановленим вимогам і є завершеною науковою працею, результати якої виконують актуальне наукове завдання – удосконалення кримінальної відповідальності за використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації на практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження Поштаренко І.В. на тему «Кримінальна відповідальність за використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом» можуть бути рекомендовані для використання в освітньому процесі закладів вищої освіти юридичного профілю, у науково-дослідних розробках наукових установ, під час підготовки наукових публікацій та монографій, планування досліджень за цим напрямом.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Загалом позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, необхідно спрямувати увагу на деякі дискусійні питання, які потребують додаткової аргументації або пояснень під час захисту:

1. У підрозділі 1.2. «Історичний досвід вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність за використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом» дисертантка розглядає різні проєкти КК, проте аналіз відповідних норм проєктів не закінчується висновками про те, чи вдалі були конструкції норм, що розглядалися, чи мали вони певні недоліки.

2. В роботі у підрозділі 1.3. «Зарубіжний досвід кримінальної відповідальності за використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом» зазначено про велику кількість досліджень, які визначали базис для даного підрозділу. Але слід констатувати недостатній рівень деталізації зарубіжного досвіду, адже аналіз кримінального законодавства іноземних країн носить переважно описовий характер. Окрім того, відсутня вказівка на практичне значення таких робіт та ступінь використання їх результатів в дисертації, адже отримані матеріали напрошуються до використання в подальших дослідженнях та при удосконаленні чинного кримінального законодавства. Було б доцільно доповнити порівняльний розгляд прикладами судової практики або конкретними механізмами застосування аналогічних норм у правових системах інших держав, що дозволило б зробити глибші висновки щодо можливості їх імплементації в Україні.

Але висловлені зауваження є дискусійними, мають рекомендаційний характер, не позначаються на позитивній оцінці дисертації та спрямовуються на поглиблення наукової дискусії під час прилюдного захисту.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час вивчення як дисертації, так і наукових публікацій авторки, фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Дисертація Поштаренко І.В. на тему «Кримінальна відповідальність за використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом» є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації поставленим вимогам.

Дисертація Поштаренко І.В. на тему «Кримінальна відповідальність за використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом», представлена на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, у якому отримано науково обґрунтовані результати, що вирізняються новизною, за своїм змістом відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам, встановленим у Порядку підготовки здобувачів вищої освіти (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 року № 261 (із змінами і доповненнями), наказу МОН України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка – Поштаренко Інна Валеріївна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Завідувач кафедри кримінального права

Національної академії внутрішніх справ,

кандидат наук з державного управління, доцент **Олена МАТЮШЕНКО**

Олена Матюшенко

